

جبل عامل

اشهید اول تا شهید ثانی

(جنبه تاریخی جبل عامل در دوسده)

شیخ جعفر المرعش

ترجمه موسی دانش

مهاجر، جعفر
[جبل عامل بین الشہیدین : الحركة الفكرية في جبل عامل في قرنين من اواسط القرن الثامن للهجرة...
فارسی.]

جبل عامل از شهید اول تا شهید ثانی (جنبش علمی جبل عامل در دو سده) / جعفر المهاجر: ترجمه موسی
دانش. - مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۹۲.

ISBN 978-964-971-773-9

۲۵۴ ص.

فیبا.

۱. جبل عامل. ۲. جبل عامل - تاریخ. ۳. جبل عامل - زندگی فرهنگی. الف. دانش، موسی،
۱۳۳۷ - ، مترجم ب. بنیاد پژوهشهای اسلامی. ج. عنوان.

۲۹۷ / ۵۳

۳۴۱۲۷۶۹

BP ۲۳۹ / م ۹ ج ۲۰۴۱۱۳۹۲

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

جبل عامل از شهید اول تا شهید ثانی

(جنبش علمی جبل عامل در دو سده)

جعفر المهاجر

ترجمه موسی دانش

ویراسته سید ابوالقاسم موسی

چاپ اول: ۱۳۹۳ / ۱۰۰۰ نسخه ، وزیری / قیمت: ۱۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: صندوق پستی ۳۶۶-۱۱۷۸۵

مراکز توزیع:

تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهشهای اسلامی: ۲۲۳۰۸۰۳

فروشگاههای کتاب بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: ۲۲۳۳۹۲۳، قم: ۷۷۳۳۰۲۹

www.islamic-rf.ir

info@islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

۷	سخن متوجّم
۷	نقش یک عالم با سَنّه دینی در تحولات علمی، فرهنگی و سیاسی جامعه
۷	ولایت فقیه و ترجمه و آورد مراکز علمی جیل عامل
۱۰	انتقال جنبش علمی از جیل عامل به ایران
۱۱	چرا انتخاب ترجمه این کتاب
۱۳	پیشگفتار

۲۷	فصل نخست: ۱- موقعیت، رودخانه، بحر و تاریخ
۲۹	۲- جیل عامل (جلیل)
۳۱	۳- دولت ممالیک و تقسیمات اداری و کشوری
۳۴	۴- جیل عامل فرهنگی، مفهوم جدید و موجودیت جدید
۳۶	۵- معنای «عاملی» از نگاه نویسنده «امل الامل»
۴۰	۶- شهید ثانی و نقش او در احیای مفهوم جدید
۴۳	۷- چکیده فصل

۴۵	فصل دوم: جیل عامل از تشکّل تا اشغال
۴۵	۱- آبادانی جیل آمل در دوران مقدّسی (سده چهارم هجری/دهم میلادی)
۴۵	میلادی
۵۲	۲- جیل عامل در دوران ابن جبیر (سده ششم هجری/دوازدهم میلادی)
۵۲	میلادی

۳- جمعیت اردن و فلسطین پیش از صلیبیان..... ۵۹
۴- آبادانی جبل عامل و پیوند آن با تجاوز صلیبی ۶۲
۵- جبل عامل زیر اشغال ۷۳
۶- چکیده فصل ۸۱

فصل سوم: پایه‌ها و پیشگامان انقلاب ۸۵

پیش زمینه ۸۵

۱- اسماعیل بن حسین عودی جزینی (درگذشته سال ۱۸۴۵هـ/۱۸۴۵م) ۹۱

۲- مال الدین یوسف بن حاتم مشغری (زنده در سال ۹۳

۳- ۹۳

۴- ۹۳

۵- ۹۸

۶- ۱۰۳

۷- ۱۰۳

۸- ۱۰۵

۹- ۱۰۵

۱۰- ۱۰۶

۱۱- ۱۰۶

۱۲- ۱۰۷

۱۳- ۱۰۷

۱۴- ۱۲۳

۱۵- ۱۲۹

فصل چہارم: قہرمان جنبش، محمد بن مکی جزینی ۱۴۵

۱۴۵ پیشگفتار
۱۴۸ ۱- محمد بن مکی جزینی
۱۹۴ ۳- ماندگاری اندیشه و رفتار شهید

فصل پنجم: مراکز علمی ۲۰۱

فهرست مطالب ۵

پیشگفتار ۲۰۱

۱- جزین ۲۰۲

۲- عیناٹا ۲۱۶

۳- کرک ۲۳۷

۴- میس ۲۷۰

۵- جباء ۲۸۰

۶- غره ۳۰۶

۷- یدہ فصل ۳۲۵

بخش پایانی ۳۳۹

منابع کتاب ۳۴۹

www.ketab.ir

سخن مترجم نقش یک عالم برجسته دینی در تحولات علمی، فرهنگی و سیاسی جامعه

کتابی که فراموشی نمی‌خواننده گرامی قرار دارد، به قلم استوار و زیبای یکی از علمای لبنان و نویسنده نویسنده چیره دست معاصر، دکتر شیخ جعفر مهاجر نگارش یافته است. داستان یک جنبش علمی را بازگو می‌کند که در سرزمین جبل عامل - یکی از مناطق کشور لبنان کنونی - رخ داد و آغاز و انجامش دوست سال به درازا کشید.

قهرمان این داستان و بنیان‌گذار این جنبش علمی، شهید اول، محمد بن مکی است و شهید ثانی نیز آخرین رهبر آن به شمار می‌رود. نویسنده این کتاب کوشیده است تا داستان جنبش علمی و فرهنگی جبل عامل را که خورشید آن در دوران شهید اول برآمد و در دوران شهید ثانی با شهادت او پایید، حکایت کند و ابعاد مختلف آن را بررسد. او این کار را از طریق معرفی مراکز علمی جبل عامل همچون جزین، عینا، کرک، میس، جباع و مشغره و فعالیت‌های علمی و تربیتی این مراکز و بیان سیره و شیوه زندگی و مبارزات رهبران و طلایه داران جنبش علمی انجام داده است.

ولایت فقیه مهم‌ترین دستاورد مراکز علمی جبل عامل

نویسنده به معرفی تک‌تک بنیان‌گذاران شش مرکز علمی یاد شده و سیره عملی آنان می‌پردازد و شرایط پدید آمدن، شخصیت‌ها و دستاوردهای این مراکز یا

۸ جبل عامل از شهید اول تا شهید ثانی

حوزه‌های علمیه را بررسی می‌کند. او شرح حال و شیوه زندگی بنیان‌گذاران مراکز علمی را بیان می‌دارد: محمد بن مکی در جزین، جعفر بن حسام در عیناثا، ابن عسره کسروانی در کرک، علی بن عبدالعالی میسی در میس، محمد بن علی جبّاعی در جبّاع و محمد بن حسین خُرّ در مشغره. او به ویژگی‌های مراکز علمی جبل عامل در طی دو بیست سال اشاره می‌کند و استقلال فکری و علمی آن‌ها را از جمله این ویژگی‌ها برمی‌شمارد و اینکه هیچ کدام از این طلایه داران و فقیهان جبل عامل با حکومت استبدادی وقت رابطه‌ای نداشته است. البته، به استثنای منطقه ای که به حکم ضرورت شهید اول با دمشق و شهید ثانی با پایتخت حکومت عثمانی داشته است.

آنگاه به دستاوردهای این مراکز علمی اشاره می‌کند و اندیشه «ولایت فقیه» را از مهم‌ترین دستاوردها می‌داند و در این باره می‌گوید: «یکی از مهم‌ترین دستاوردهای مراکز علمی شش‌گانه و اثرگذارترین آن‌ها در سطح فکری، بنیان‌گذاری و مراقبت از پیری بود که بعدها به نام «ولایت فقیه» شهرت یافت».

اما نویسنده بیشتر به بیان شیوه زندگی شهید اول و شهید دوم می‌پردازد و بخش‌های مهمی از کتابش را به سیرت این بزرگواران اختصاص می‌دهد.

او از مراحل گونه‌گون زندگی شهید اول، از ولایت تا شهادت، یاد می‌کند و به تحلیل آن‌ها از نگاه علمی و سیاسی می‌پردازد و او را هرگز از راهی می‌داند که به مدت دو بیست سال در جبل عامل ادامه پیدا کرده و در این راه می‌گوید: «مهم آن است که شهید اول با کارهایی که انجام داد، راهی را برای کشور هموار کرد که پس از او به مدت دو سده این راه را پیمود؛ زیرا جبل عامل پس از او بدون محدودیت، به روی همه مراکز علمی اطراف خود، آغوش گشود و سفر فقیهان بزرگ آن به این مراکز علمی، سنتی پیوسته بود».

نیز درباره شهید می‌گوید: «ابن مکی میراثی سترگ و پرباری را برجای نهاد که بیشترین و مهم‌ترین آن در فقه است. او پس از گذشت شش سده و اندی همچنان از

بزرگ‌ترین فقیهان نوآور به شمار می‌رود. واقعیت آن است که او از نگاه فکری و تمدنی چیزی را به شیعه بخشید که پیش از وی احدی از فقیهان نبخشیده بود».

شهید در حوزه علمی جزین در مدرسه خود مشغول تدریس و آموزش شد و توانست فقیهان برجسته و بزرگوار و نویسندگان مشهوری را تربیت کند تا بعدها سبب کاتارزنده‌ای در بسیاری از زمینه‌های علمی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی شوند.^(۱)

در یکی از روستاهای جبل عامل، در تشیع جنازه‌ای، هفتاد فقیه و مجتهد شرکت کرده که همه را شاگردان شهید اول بودند.

نویسنده در فقهی‌های شهید ثانی که آخرین رهبر جنبش علمی جبل عامل بود، می‌گوید:

۱- او مدت طولانی استاد ملائع جبل عامل و محور زندگی فکری در این سرزمین از نگاه نگارش و تدریس بود.

۲- شهادت او بسیار پرطنین و اثرش در زمانت بود، به گونه‌ای که از مرزهای وطنش فراتر رفت و هنوز برخی آثارش زنده است.

شهید ثانی، همان شیخ زین‌الدین بن نورالدین، از شیخ احمد بن محمد بن جمال‌الدین بن تقی‌الدین بن صالح بن مشرف جبلی است. او در سال ۱۵۰۵/۹۱۱م متولد شد و در سال ۱۵۵۷/۹۶۵م، حاضر شد تا به سلطان سلیمان قانونی عثمانی نامه‌ای نوشت که در سرزمین شام شخصاً به دست‌گذاری پیدا شده که مذاهب چهارگانه را قبول ندارد. از این رو، سلطان شیخ را از آنجا تا وی با علمای کشورش دیداری داشته باشد. شیخ زین‌الدین در آن زمان در بغداد و از این رو، او را در آنجا دستگیر کردند و یک ماه و ده روز زندانی نمودند و سپس به استانبول بردند و در آنجا وی را در کنار دریا به شهادت رسانیدند.

شهید ثانی و پس از او حسین بن عبدالصمد و شیخ بهایی از کسانی بودند که در

راه تقریب میان مذاهب مختلف اسلامی از راه دلیل و منطق کار می کردند و این کار را از طریق شناساندن فقه شیعه دوازده امامی به اهل سنت و شناساندن فقه مذاهب چهارگانه به شیعیان انجام می دادند.^(۱)

انتقال جنبش علمی از جبل عامل به ایران

در میان دولت صفوی و دولت عثمانی به اختلاف شیعه و سنی دامن زد و پان‌های فراوانی را بر جهان اسلام وارد کرد. دولت عثمانی که توان ضربه زدن بر دولت صفوی را نداشت، حفظ منافع و استمرار حکومتش را در آن می دید که به اختلافات مذهبی و طایفه‌ای دامن بزند و بر شیعیانی که در قلمرو این حکومت زندگی می کردند به ویژه بر شیعیان منطقه شام فشار وارد کند و سرانجام با سعایت یکی از آخوندان متعصب، کمر به نابودی شیعیان بست و سپاهی را از ارادل و اوباش گرد آورد و به شیعیان جبل عامل یورش برد و شیعیان کسروان را قتل عام کرد و جنگجویان عثمانی جلایایی را محکب شدند که زبان از گفتن آن‌ها و قلم از نگاشتن آن‌ها شرم دارد.

در هر حال، این فشارها و یورش‌های دولت عثمانی موجب شد که عالمان و فقیهان جبل عامل مسیر هجرت را فرایش گیرند؛ نه اهلر شیعی، به ویژه علما از سوی عثمانیان به هواداری از دولت شیعه صحنه متهم می شدند و به همین دلیل، علما که در وضعیت بیم و هراس و ناامنی به سر می بردند، ناگزیر شدند که لبنان را ترک و به ایران، عراق، حجاز و هند هجرت کنند تا بتوانند در فضاهای آزاد به نشر و تبلیغ اندیشه خود بپردازند و فعالیت‌های علمی و فکری شان را در سایه دولتی که امنیت و آرامش آنان را تأمین می کند ادامه دهند. این هجرت‌ها هم پیش از شهادت شهید ثانی و هم پس از آن شدت یافت.

با رجوع به منابع تاریخی مهم پی می بریم که در دوران صفوی، شمار بزرگی از

عالمان دینی جبل عامل در ایران حضور داشته‌اند. این عالمان، آثار ارزنده‌ای در رشته‌های ادبیات، فقه، ریاضی، ستاره‌شناسی و علوم عقلی از خویش برجای نهاده‌اند. عالمان و فقیهان برجسته جبل عامل با هجرت به ایران، خدمات بسیار سترگ علمی و فکری در این کشور داشته‌اند و از بسیاری انحراف‌های فکری و از آن جمله از رواج صوفی‌گری و درویشی جلوگیری کردند. شهید مطهری در این زمینه می‌گوید: «فقیهان جبل عامل با بنیاد نهادن حوزه فقهی در اصفهان، حق بزرگی بر عهده ملت ایران دارند».^(۱)

چکیده سخن نویسنده مدیریت آن بوده است که فقیهان جبل عامل و ادامه‌دهندگان راه شهید اوّل شهید ثانی به ایران هجرت کنند و جنبش علمی و فرهنگی آن سامان، به ویژه مهم‌ترین دستاوردهای علمی آن، یعنی «ولایت فقیه» را برای ملت ایران به ارمغان آورند و بدین‌گونه اندیشه را در ایران به کارند تا این بذر به تدریج رشد کند، جوانه زند، شکوفه دهد و سرانجام، پس از صدها سال به دست توانای یک مرجع تقلید و یک فقیه برجسته و مجاهد راست‌گرا، امام خمینی (ره) به بار نشیند و به تشکیل حکومت اسلامی یا همان ولایت فقیه براساس تفکر شیعی منجر شود و این حکومت زمینه بیداری اسلامی در سراسر جهان اسلام را فراهم سازد.

چرا انتخاب ترجمه این کتاب؟

از آنجاکه این جانب حوزوی هستم و سال‌ها در حوزه‌های علمی و معارف اشرف و مشهد مقدس عمرم را سپری کرده‌ام، به آنچه در حوزه‌ها می‌گذرد، آشنایی و آشنایی دارم، باید بگویم: به طور طبیعی هر انسان برای پیمودن پله‌های کمال در زمینه‌های علمی، فرهنگی و اخلاقی یا هر زمینه‌ای دیگر، به مرشد و الگو نیاز دارد. از پیشوایان معصوم (علیهم‌السلام) که بگذریم، در درجه بعدی فقیهان وارسته و علمای برجسته و فداکار شیعه، می‌توانند به سان بهترین مرشد و الگوی زندگی برای

حوزویان، به ویژه برای طلاب جوان مطرح باشند و چقدر شایسته است که طلاب حوزه‌ها در ضمن فراگیری دیدگاه‌های علمی این فقیهان بزرگ، با سیره رفتاری و اخلاقی آنان نیز آشنا شوند و با الگوگیری از ایشان مدارج کمال را بپیمایند.

اما متأسفانه یکی از کاستی‌هایی که در حوزه‌ها مشاهده می‌شود، آن است که دانشجویان علوم دینی، آثار علمی و کتبی این فقیهان بزرگ را می‌خوانند، لیکن با سیره عملی و اخلاقی آنان کمترین آشنایی را دارند. از جمله فقیهان بزرگی که طلاب علمی در جهان تشیع برپا کردند، با ستم و تبعیض مبارزه کردند و ده‌ها شاگرد داشتند و بجهت جامع‌الشرایط پرورش دادند و سرانجام جانشان را فدای مکتب اهل بیت (علیهم‌السلام) کردند، شهید اول و شهید ثانی‌اند. جای بس تأسف است که شرح لمعه مشهور از ارزشمند این دو شهید عالی‌قدر را هر طالب علوم دینی می‌خواند، ولی به حال نشر نمی‌شناسد.

از این رو، بر آن عدم تردید است که نویسندۀ محترم آن، به خوبی سیره این دو فقیه سترگ را کاویده و به قلم زیبایش رشته تحریر درآورده است، به فارسی برگردانم تا پلی باشد برای آشنایی طلاب جوان با این دو شهید. به این امید که گامی هر چند کوچک در راه خدمت به حوزه‌های علمیه امام صادق (علیه‌السلام) برداشته باشم.

موسوی اصفهانی - مشهد مقدس

بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی

مهر ۱۳۸۳ هـ